

*Duško Sekulić i
Željka Šporer*

GUBIMO LI POVJERENJE U INSTITUCIJE?

1. Uvod

U dramatičnom je raspadu socijalističkog sustava vizija Europe imala važnu ulogu. Percepcija kako pripadanje Jugoslaviji predstavlja prepreku europskim integracijama, u koje Slovenija i Hrvatska “prirodno” pripadaju, bila je jedan od motiva u traženju izlaska iz Jugoslavije. Ovdje ne govorimo o dubljim povijesnim razlozima, a ni o neposrednim povodima i sukobima, nego više razmatramo percepcije političkih elita, ali i svih slojeva stanovništva u presudnim danima raspada. Tako se posljednji partijski kongres SK Slovenije održao pod parolom “Europa sada”. Pripadnost europskome kulturnom krugu, implicitno ili eksplicitno, značila je da se zapadni dijelovi (Slovenija i Hrvatska) percipiraju kao znatno više “europski” od istočnih dijelova Jugoslavije. Raspad Jugoslavije omogućava pripajanje, tj. snažnije integriranje s Europom i time dolazak tih zemalja u svoje “prirodno” okruženje (Sekulić, 1997.; 2001.). Percepcija pripadnosti i povjerenja u Europu imala je svoju krivudavu putanju. S jedne strane, zahvalnost Njemačkoj i Vatikanu za priznanje državnosti, a s druge, razočaranje prema ostalim zapadnim zemljama, zbog neinterveniranja kada je Hrvatska bila izložena agresiji srpske strane. Dio tog razočaranja proizašao je iz (Sekulić, 2001.) nerazumijevanja i neshvaćanja hrvatske javnosti da su vrijednosti na kojima se zasniva europska integracija duboko prožete tolerancijom koja je, opet, zasnovana na antifašizmu. Uostalom, ujedinjenje Europe zasniva se na težnji da se

izbjegnui konflikti koji niču u rascjepkanoj Europi međusobno suprotstavljenih nacionalnih država. Posljednji ideološki inspiratori takvog sveeuropskog, pa onda i svjetskog sukoba bili su nacizam i fašizam (Grubiša, 2005.). Hrvatsko javno mnijenje našlo se tako u procijepu, jer je odbacivanje komunizma i pridruživanje Europi bilo najvećim dijelom zasnovano na djelomičnoj reafirmaciji marionetskog režima iz Drugoga svjetskog rata i oživljavanju etničkog nacionalizma. Europsko ujedinjenje zasnovano je na antinacionalizmu, antifašizmu i na propagiranju tolerancije. Takva orijentacija dominantnih aktera europske politike nije bila okvir koji bi objeručke mogao prihvatiti režim koji je, u najmanju ruku, bio ambivalentan prema takvim vrijednostima. U tom smislu dolazi do “otriježnjenja” u Hrvatskoj i razlučivanja antikomunizma od nacionalizma i uviđanja da ksenofobija nije ideološki okvir kojim se “ulazi u Europu”¹. Ta diferencijacija se produžuje i danas, ali sada više nije zasnovana na razočaranju i neadekvatnoj podršci Europe borbi za nezavisnost od Jugoslavije i obrani od njene agresije, nego na pritisku i razračunavanju s ostacima ksenofobičnih dimenzija nastalih tokom ratnih razaranja. To se vidi u različitim reakcijama na zahtjeve da se procesuiraju ratni zločini počinjeni u toku Domovinskog rata. Danas Europu jedni percipiraju kao onu iz koje dolazi pritisak da izdamo najveće vrijednosti naše borbe te iz koje dolaze “pritisci” za reafirmaciju Jugoslavije ili barem iz koje nas “kažnjavaju” za razbijanje Jugoslavije, ili iz koje dolaze ideje da se oslobođenje prikaže kao zločinački rat. S druge se strane takav pritisak percipira kao dobrodošao vanjski saveznik u “uljudivanju” probuđenog etno-nacionalizma i ksenofobičnosti, koji su buknuili na ovim prostorima u procesima raspadanja stare države.

Prema tome, prva dimenzija koja određuje odnos prema Europi je interakcija između historijske percepcije pripadnosti “europskomu

---

¹ To naravno ne znači da u Europi nema i ksenofobije i nacionalističkih partija. One, međutim, ne daju ton Europi i sigurno nisu snage koje guraju prema europskoj integraciji. Kada takve političke snage zadobivaju mjesto u vladama postoji reakcija “ujedinjene Europe” (slučaj Austrije i Heidera). Na isti način nemoguće je da se nedemokratski režimi mogu prihvatiti kao integralni dio Europe (podrška “narančastoj revoluciji” ili odbacivanje Lukašenka). Po istoj logici imali smo praktično izolaciju Hrvatske u zadnjem razdoblju Tuđmanova režima.

kulturnom krugu” i konkretnog ponašanja europskih zemalja prema Hrvatskoj u razdoblju raspadanja Jugoslavije, rata i konstituiranja hrvatske države. Komponentne tog odnosa kreću se od sjećanja na nedovoljno odlučne osude Miloševićevog posezanja za hrvatskim teritorijima pa do Haškog suda. Kako se te komponente odražavaju na odnos prema Europi pod utjecajem je vrijednosnih orijentacija pojedinaca i grupa. Ako u vrijednosnim odrednicama prevladava diskurs nacionalizma, te vrijednost nezavisnosti, koja je iznad svih drugih vrijednosti, onda se “čeprkanje” po akcijama koje su dovele do te nezavisnosti sigurno doživljava kao neopravdano i Europa se osuđuje na vanjskom planu isto onako kao što se “jugonostalgicari” osuđuju na unutrašnjem planu. S druge strane, onima kojima je na vrhuncu vrijednosne orijentacije demokratski i ekonomski prosperitet društva, takve pritiske i Europu doživljavaju kao saveznika u borbi za transformaciju Hrvatske u skladu s modernističkim vrijednostima koje zastupaju².

Osim historijske, druga dimenzija koju valja uzeti u obzir je ekonomska. Hrvatska još uvijek nije izašla iz tranzicijskih porođajnih muka. Generalno možemo reći da se Hrvatska u razdoblju prvog istraživanja razine bruto društvenog proizvoda nalazila na razini ranih osamdesetih godina prošlog stoljeća (Družić, 2005.). Općenito uzevši, razdoblje od 1980. do 1990. je razdoblje stagnacije, a onda, zbog rata i tranzicije, dolazi dramatičan pad koji traje do 1993., kada se vraća jedan anemični rast. Taj rast nas je doveo tek na razinu prije raspada Jugoslavije 1990., a ne smijemo zaboraviti da je razina

---

² Radi se o tome je li Hrvatska “cilj” ili je “vrijednost po sebi”. Nezavisna Hrvatska može biti vrijednost po sebi i onda je manje važno “kakva Hrvatska”, samo je važno da je nezavisna. S druge strane, nezavisna Hrvatska može biti instrumentalna vrijednost da bi se ostvarilo demokratskije i prosperitetnije društvo. Nema nikakve inherentne suprotnosti između ta dva cilja, ali problem nastaje kada oni dolaze u konflikt. Oni koji visoko cijene nezavisnost, a nije im važan demokratski sadržaj, moraju biti iritirani kada im se “zanovijeta” da nisu ostvareni neki demokratski ciljevi. S druge strane, oni koji smatraju da je nezavisnost samo put prema prosperitetu i demokraciji, Europu doživljavaju kao saveznika koji gura prema ostvarenju tih ciljeva. Naravno, moguće su i druge kombinacije kao na primjer demokracija ili autoritarnost bez samostalnosti. Za prvu varijantu zastupnici “nezavisnosti pod svaku cijenu” onda optužuju sve one kojima je bitan “sadržaj” (otvorenost, demokracija), a ne samo forma (nezavisnost).

1990. rezultat desetogodišnje stagnacije. Istovremeno je to razdoblje golemog restrukturiranja vlasničkog sustava s jakim elementima političke redistribucije i jačanjem kriminalnih elemenata. To je ujedno i razdoblje deindustrijalizacije (indeks fizičkog obujma industrijske proizvodnje je 2004. bio 78% onoga iz 1990., a indeks zaposlenosti u industriji 39%). Ta evolucija nije rezultat normalne transformacije prema postindustrijskom društvu, nego naglog zatvaranja, s jedne strane nekonkurentne industrije, a s druge, spekulativne rasprodaje zgrada i zemljišta, ali i monetarne politike koja ne favorizira domaću proizvodnju, a uvoz stimulira. Sektor usluga ne raste dovoljno dinamično da bi apsorbirao one koji se otpuštaju iz industrije. Ukupni broj zaposlenih u 1999. bio je 1.568.000, a 2004. je 1.392.000. Ukupni broj nezaposlenih 1990. bio je 161.000, a 2004. je 310.000. Hrvatska dakle nije izašla iz “porođajnih muka” tranzicije, dolazi do socijalne diferencijacije u kojoj, uz neki broj onih koji su se dobro uključili u novu transformiranu ekonomiju, imamo velik broj onih koji danas žive lošije nego što su živjeli prije 1990.

Svjetska financijska kriza nesmiljeno je pogodila Hrvatsku i iznijela na vidjelo slabosti obrasca razvoja koji se zasniva na nerješavanju problema i na sve većim zaduživanjima države. U situaciji sve skuplji kapitala na svjetskom tržištu, dosadašnji model pokazao se kao neodrživ, sa svim posljedicama koje iz toga slijede – nezaposlenost i nužno stezanje državnog i javnog sektora. To nužno dovodi do snažnijeg produbljenja socijalne diferencijacije, tj. do diobe društva na gubitnike (većinu) i dobitnike (manjinu). Tako je registrirana nezaposlenost u svibnju 2010. iznosila 17,1% (prema analitičarima Moj Posao).

Ta povećana socijalna diferencijacija, u situaciji opće stagnacije, upada još više u oči, a u svakodnevnoj se percepciji povezuje s kapitalizmom, globalizacijom, otvaranjem. Budući da je Europa nositelj tog kapitalizma, globalizacije i otvaranja, a oni su doveli do erozije standarda i socijalne sigurnosti za velike grupe stanovništva, to su također dodatni nezavisni faktori koji djeluju na percepciju Europe.

Možemo ustvrditi kako je percepcija Europe u Hrvatskoj 1990. bila povezana s obećanim kulturnim krugom kojem se želi pridružiti,

a čemu pripadnost Jugoslaviji smeta. Pridruživanje Europi značilo je prosperitet i demokraciju. Nakon iskustva rata i mlake europske (ne)intervencije, nakon iskustva s Haškim sudom i stalnom “prijetnjom” “zapadno-balkanskim udruživanjem”, nakon iskustva ekonomske katastrofe koja se, između ostalog, pripisuje ekonomskom otvaranju i prodoru europskoga kapitala (bankarski sustav je u stranim rukama, obala ide strancima, industrija nestaje itd.), pozitivna slika Europe, kao pripadajućega kulturnog kruga, demokratske opcije i ekonomskog prosperiteta blijedi, a zamjenjuju ju znatno tamnije perspektive.

Ovaj opći uvod služi kao okvir za istraživanja i interpretaciju rezultata vezanih za povjerenje u Europsku uniju u odnosu na povjerenje u domaće institucije. S jedne strane takvo povjerenje je pod utjecajem tog općeg historijskog konteksta i s prisutnim konsenzusom političke elite da je cilj Hrvatske ulazak u Europsku uniju. U kojoj mjeri takav konsenzus Vlade, opozicije, predsjednika republike i svih ostalih aktera dijeli ostalo stanovništvo? Vodi li taj historijski kontekst do jaza između političke elite i ostalih grupacija? U ovom istraživanju nećemo se koncentrirati na istraživanje koliko se ljudi slažu u tome da Hrvatska treba pristupiti Europskoj uniji. Iz istraživanja javnog mnijenja znamo da podrška ulasku u Europu kopni (Baranović, 2002., Ilišin, 2002., Gfk Hrvatska, 2006.). Za pretpostaviti je također da netko može imati povjerenje u institucije, a iz nekih drugih razloga ne željeti da Hrvatska pristupi Europskoj uniji. Moguće je zamisliti i obrnuto, da netko nema povjerenje u europske institucije, ali usprkos tome želi priključenje. No ovdje se koncentriramo na tu dublju dimenziju povjerenja, kao i na odnos povjerenja prema Europi u odnosu na iskazano povjerenje prema drugim “domaćim” institucijama.

Druga dimenzija koja je predmet ove analize je razina povjerenja u “domaće” institucije. Ona ujedno služi i kao dobar indikator konsenzusa i zadovoljstva postojećim režimom, ali i indikator “krivca” za postojeće stanje. Ili tko je “zaslužan” za postojeće stanje? Povjerenje u institucije uglavnom se izučava kroz teorijske dimenzije “socijalnog kapitala” (Putnam, 1995., Putnam i Gross, 2002.). Socijalni kapital je dio kulture, karakteristika svakog društva koje na specifični način

pokazuje kako ljudi u nekom društvu organiziraju svoj zajednički život i djelovanje. Socijalni kapital operacionalizira se kroz tri dimenzije: vrijednosni sustav koji regulira pojedinačno ponašanje i odabir opcija; drugo, sustav međuljudskih odnosa i veza koji omogućuju da društvo u svim dimenzijama bolje funkcionira (Coleman, 1988.), te sustav normi i povjerenja u društvene institucije. Prema definiciji Svjetske banke, “socijalni kapital referira se na institucije, odnose i norme koje oblikuju kvalitetu i kvantitetu društvenih interakcija... Socijalni kapital nije samo zbroj institucija koje prožimaju društvo nego one služe i kao društveno ljepilo koje ga drži zajedno” (*Office of the National Statistics*, 2001.). Povjerenje u institucije važno je za razumijevanje funkcioniranja društva jer upozorava koliko su pojedinci zadovoljni, ali isto tako spremni svoje potrebe i regularnu aktivnost zadovoljavati u institucionalnim formama, a koliko zbog niskog povjerenja zaobilaze takve institucija i pribjegavaju drugim formama interakcije.

Osnovna karakteristika socijalističkog sistema bila je da su institucije bile dizajnirane po modelu “odozgo prema dolje”, s vjerom da je dovoljan institucionalni dizajn i da će društvo onda tako i funkcionirati. Odgovor na jasne manifestacije disfunkcionalnosti dizajniranog sistema institucija bio je uvođenje novih reformi opet “odozgo”, što je značilo usavršavanje postojećeg ideološkog dizajna. (Jugoslavija je uvodila novi ustav svakih desetak godina.) Na taj način društvo je bilo uhvaćeno u beskrajne procese promjena koje, međutim, nisu produkt normalnih evolutivnih procesa razvoja i postupne adaptacije, nego su proizlazile iz ideološkog dizajna koji je vrlo često bio u suprotnosti s društvenim realitetom (Šporer, 2004.). Dakle, kako promjene institucija nisu uzrokovane “odozdo”, tj. nisu bile produkt interakcija procesa ekonomskih, tehnoloških i socijalnih promjena, društvo je bilo izloženo stalnom “revolucioniranju”, uvođenju novih institucionalnih reformi odozgo. Institucije se tako nisu doživljavale kao prirodni dio društva, nešto što pomaže društvu da bolje funkcionira i da pojedinci zadovoljavaju svoje potrebe, nego više kao “strano tijelo”, nešto što je nametnuto odozgo – izvana, i prema tome treba ga izbjegavati i zaobilaziti. Posljedice su bile nestabilnost sustava, jer se institucije

ne doživljavaju kao nešto stabilno i stalno. Norme se ignoriraju jer se doživljavaju nerealistično i vođene ideologijom. To sve onda utječe na povjerenje u institucije koje je nisko. Jedina stabilnost nalazi se u neformalnim odnosima i vezama. Pitanje koliko su te neformalne socijalne mreže pozitivne ili negativne za razvoj, uveden poslije 1991., ili koliko su one odredile neke dimenzije razvoja, naravno da je iznimno zanimljivo. Ovdje međutim treba naglasiti da su one nastale kao izraz nestabilnosti sustava, a omogućavale su stvarno funkcioniranje disfunkcionalnog ideološkog dizajna. Time su dugoročno odredile percepciju, povjerenje, ali i stupanj funkcioniranja, posebno onih institucija koje su okosnica tržišta i demokracije (Šporer, 2004.).

2. Nacrt istraživanja

Opće istraživačko pitanje je koja je razina povjerenja u Europske institucije u odnosu na druge institucije i kakav je međuodnos povjerenja u različite domaće institucije? Drugi korak je ustanovljivanje mogu li se obrasci povjerenja u institucije objasniti vrijednosnim orijentacijama pojedinaca, njihovim socijalno-demografskim položajem i promjenom toga položaja u procesu tranzicije? Treće je, možemo li detektirati promjene u razini povjerenja u institucije, domaće ili strane, mjerimo li u dvije točke, 2004. i 2010., a ako takve promjene postoje, čime se one mogu objasniti?

Uzorak

U oba istraživanja radi se o reprezentativnom uzorku odraslog stanovništva Hrvatske. Veličina uzorka iz 2004. je 1.250 ispitanika, a onog iz 2010. je 1.002. Prvo je istraživanje dio *South Eastern Europe Social Survey Progamma* (SEESSP) u koordinaciji Tromso sveučilišta u Norveškoj. Terenski rad izvršila je agencija Puls, na prijelazu iz 2003. na 2004. Za razumijevanje konteksta potrebno je naglasiti da se

istraživanje poklapalo s parlamentarnim izborima u Hrvatskoj, kada je koalicija predvođena SDP-om izgubila vlast, a HDZ s Ivom Sanaderom došao na čelo države. Drugo je istraživanje istraživački program Instituta za društvena istraživanja iz Zagreba u projektu “Socijalna stratifikacija i vrijednosti u hrvatskom društvu”. Terenski rad izvela je agencija Hental u travnju 2010., nakon predsjedničkih izbora, a u jeku financijske i ekonomske krize koja potresa Hrvatsku.

Hipoteze

- Građani izražavaju različiti stupanj povjerenja u institucije.
- Povjerenje u institucije usko je povezano s vrijednosnim orijentacijama građana.
- Povjerenje u institucije vezano je i uz socijalni položaj. Oni koji imaju viši socijalni položaj (više obrazovanje i slično), pa prema tome mogu i više dobiti od otvaranja i povezivanja s društvima temeljenima na znanju, imat će više povjerenja u Europsku uniju nego oni nižeg položaja. Ta hipoteza proizlazi iz većeg broja istraživanja koja pokazuju da odbojnost prema europskim integracijama pokazuju “gubitnici” u procesu tranzicije, a da “dobitnici” imaju pozitivniji stav (Tucker, Pacek, Berinsky, 2002., McLaren, 2002., Szczerbiak, 2001.).
- Povjerenje u Europsku uniju predstavlja posebnu dimenziju povjerenja u institucije i nije direktno povezano s povjerenjem u domaće institucije.
- Povjerenje u Europsku uniju vezano je više uz modernističko-demokratski vrijednosni kompleks, a povjerenje u tradicionalne institucije, kao što su crkva ili vojska, uz tradicionalistički kompleks.
- Općenito, povjerenje u institucije podložno je promjenama u funkciji povijesnih i ekonomskih zbivanja. Povjerenje u domaće institucije u 2010. bit će različito u odnosu na ono u 2004., zbog utjecaja krize, vala korupcijskih afera i vala uhićenja, koji je uslijedio nakon nerazjašnjenog odlaska premijera Ive Sanadera.

Zavisna i nezavisne varijable

Zavisna varijabla je pitanje o povjerenju u institucije. Pitanje je glasilo: “Sad ću Vam pročitati listu institucija koje postoje u ovom društvu, a Vi ćete mi reći koliko ‘povjerenja’ imate u svaku od tih institucija, prema kategorijama na ovoj kartici?” Povjerenje se moglo iskazati u četiri stupnja: “Imam veliko povjerenje”; “Imam dosta povjerenja”; “Imam malo povjerenja”; “Uopće nemam povjerenja”, i kategorija: “Ne znam”. Institucije prema kojima se povjerenje iskazivalo su: crkva, vojska, pravosudni sustav, tisak, televizija, sindikati, policija, Vlada, Sabor, političke stranke, Europska unija, Ujedinjeni narodi. Oni koji su odgovorili s “Ne znam” izostavljeni su iz daljnje analize.

Formiranje skala vrijednosnih orijentacija

Vrijednosne orijentacije držimo skupom nezavisnih varijabli kojima želimo testirati što utječe na povjerenje u institucije. Formirane skale vrijednosnih orijentacija temelje se na eksplorativnoj faktORIZACIJI većeg broja čestica različitih vrijednosnih orijentacija. Dok je zavisna varijabla u oba istraživanja bila ista čestica, vrijednosti su se razlikovale – stoga su vrijednosne skale koje upotrebljavamo u oba istraživanja različite. U 2004. polazimo od 76 čestica. Faktorska analiza reducira tih 76 čestica u 20 osnovnih faktora. Neke od tih faktora koristili smo pri konstruiranju skale vrijednosnih orijentacija. Dajemo skale, a i vrijednosti alpha za svaku skalu u dodatku na kraju rada. (Ne prikazujemo slučajeve kad smo izbacivanjem čestica povisili dobiveni alpha.) Prikazana je samo završna verzija skale. Sve su skale Likertovog tipa, s pet stupnjeva u kojima vrijednost 1 znači “Uopće se ne slažem”, a vrijednost 5 “U potpunosti se slažem”.

Skale vrijednosnih orijentacija (2004.) su sljedeće:

Skala egalitarizma (alpha=.793)

Skala spolnog konzervativizma (alpha=.816)

Skala odobravanja privatizacije (alpha=.735)

- Skala patriotizma (alpha=.770)
- Skala demokratičnosti (alpha=.565)
- Skala političkog autoritarizma (alpha=.695)
- Skala sindikalizma (alpha= .690)
- Procjena korumpiranosti (alpha= .838)
- Skala seksualnih normi (alpha=.684)
- Skala međunacionalnih odnosa (etnocentrizma) (alpha=.710)
- Skala seksualnih normi II. (alpha=.620)
- Skala modernizma (alpha=.583)
- Skala opće autoritarnosti (alpha=.310)

Skale 2010. godine konstruirane su istim pristupom. Počeli smo sa 69 tvrdnji koje smo podvrgli faktorizaciji. Dobivene faktore smatrali smo skalama i podvrgli testu relijabilnosti, a u nastavku su navedene dobivene skale i alpha vrijednosti pouzdanosti za svaku skalu.

Skale vrijednosnih orijentacija (2010.) su sljedeće:

- Skala autoritarnog etatizma (alpha=.886)
- Skala rodnog autoritarizma (alpha=.838)
- Skala autoritarnog nacionalnog tradicionalizma (alpha=.783)
- Skala patriotskog ekskluzivizma (alpha=.753)
  - Skala političkog autoritarizma (alpha=.596)
  - Skala izolacionizma (alpha=.632)
  - Skala nacionalnog ne-ponosa (alpha=.699)
  - Skala ugroženosti iz svijeta (alpha=.624)
  - Skala privatnovlasničke orijentacije (alpha=.592)
  - Skala modernizma u odnosu među spolovima (alpha=.549)

Formiranje skala socio-demografsko-ekonomskog statusa

Druga su grupa nezavisnih varijabla kojima pokušavamo objasniti povjerenje u institucije socio-demografsko-ekonomske karakteristike koje smo grupirali u sljedeće grupe (detaljan je sadržaj varijabli u dodatku na kraju rada): položaj u zanimanju, obrazovanje, mjesto boravka, prihodi.

3. Rezultati

a) Povjerenje u institucije

Prvo prikazujemo intenzitet povjerenja u sve ispitivane institucije.

Tablica 1. Stupanj povjerenja u institucije, 2004.

Institucije	Uopće nemam povjerenja	Imam malo povjerenja	Imam dosta povjerenja	Imam vrlo veliko povjerenje	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Crkvu	9,7%	22,8	44,4	23,1	2,8081	.90080
Vojsku	5,7	25,6	53,4	15,3	2,7837	.76766
Pravosuđe	26,3%	49,1	20,9	3,7	2,0193	.78714
Tisak	20,8%	56,0	21,4	1,7	2,0405	.70036
TV	13,8%	55,6	28,2	2,4	2,1920	.69190
Sindikate	12,5%	45,1	37,6	4,8	2,3464	.75714
Policiju	10,8%	35,2	46,3	7,7	2,5099	.78809
Vladu	19,0%	49,0	28,4	3,5	2,1643	.76731
Sabor	21,4%	48,9	26,2	3,5	2,1186	.77651
Političke stranke	31,4%	54,5	11,9	2,2	1,8500	.70696
EU	25,6%	40,2	29,2	5,0	2,1360	.85423
UN	21,3%	38,8	32,6	7,3	2,2589	.87509

Pogledamo li rezultate u Tablici 1., vidimo kako povjerenje znatno varira od institucije do institucije. Ako kao neki grubi kriterij značajnosti povjerenja uzmemo povjerenje u one institucije za koje je više od 50% ispitanika izrazilo da ima dosta ili vrlo veliko povjerenje, onda vidimo da taj kriterij zadovoljavaju samo crkva, vojska i policija. U prve dvije institucije izražava dosta veliko ili veliko povjerenje nešto manje od 70% ispitanika, a u policiju nešto više od 50%. Na suprotnom polu daleko najniže povjerenje se izražava u političke stranke, u koje dosta veliko ili vrlo veliko povjerenje ima samo oko 14% ispitanika. S druge strane, sindikati prolaze relativno

bolje jer u njih ipak izražava povjerenje više od 40% ispitanika, dok su te brojke za Vladu i Sabor oko 30%. Povjerenje u Europsku uniju (kao i u UN) je zapravo relativno visoko i više je od onoga u Vladu i Sabor. Dakle, želimo li napraviti neku grubu hijerarhiju povjerenja, onda su u prvoj grupi (od više od 50% pa do 70% onih koji izražavaju povjerenje) vojska, crkva i policija; drugu grupu čine sindikati i UN s nešto manje od 40% onih koji izražavaju povjerenje, a u trećoj su Vlada, Sabor, TV i EU s povjerenjem od oko 30%. Četvrtu grupu čine pravosuđe i tisak s povjerenjem nešto višim od 20% ispitanika, a na začelju su političke stranke s manje od 15% onih koji izražavaju u njih povjerenje.

Općenito, građani Hrvatske vjeruju u obrambeno-represivne i duhovne organizacije, dok je povjerenje u institucije koje čine stub demokratskog sistema vrlo različito. Tako političke stranke, kao bitan dio pluralističkog sistema, bilježe ekstremno nisko povjerenje građana, a relativno bolje prolaze sindikati koji se direktno bave socijalnim položajem zaposlenih. Povjerenje u UN, kao i u Europsku uniju, ne odskāče od povjerenja u domaće institucije, a dobili su znatno veće povjerenje od domaćih političkih stranka, pravosuđa ili tiska. Valja napomenuti da ti rezultati nisu neki hrvatski specifikum. Kao što, na primjer, pokazuju rezultati *Eurobarometer survey 2001.* i u većini zapadnoeuropskih zemalja policija je institucija u koju se iskazuje najviše povjerenja. Ona je institucija u koju se iskazuje najviše povjerenja u Danskoj, Njemačkoj, Italiji, Luksemburgu, Austriji i Finskoj, a u drugim je zemljama pri samome vrhu (Hudson, 2006.). Vojska i crkva nisu bile ponuđene kao alternative. Podaci nisu komparabilni, ali možemo konstatirati da se i u tim zemljama vjeruje više UN-u nego EU i čak bismo mogli reći da je relativno povjerenje u EU (u odnosu na druge institucije) veće u Hrvatskoj nego u većini ispitanih europskih zemalja.

Tablica 2. Stupanj povjerenja u institucije, 2010. u %.

Institucije	Nemam povjerenja	Malo povjerenja	Dosta povjerenja	Vrlo veliko povjerenje	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Crkvu	18,0	28,8	32,6	20,7	2,5599	1.02025
Vojsku	9,3	25,1	41,7	23,9	2,8023	.9066
Pravosuđe	21,9	45,1	24,5	8,5	2,1955	.87524
Tisak	17,7	39,3	35,7	7,3	2,3251	.84892
TV	14,8	40,0	35,3	9,9	2,4025	.85677
Sindikate	19,3	34,0	35,2	11,6	2,3905	.92507
Policiju	13,1	28,8	41,5	16,5	2,6147	.91142
Vladu	32,4	39,2	23,3	5,1	2,0112	.87316
Sabor	35,5	39,1	20,5	4,9	1,9478	.86859
Političke stranke	34,3	42,5	18,9	4,4	1,9344	.83911
EU	19,9	39,4	33,9	6,8	2,2766	.85733
UN	18,0	33,5	38,2	10,2	2,4055	.89816

Najprije ćemo opisati redoslijed povjerenja u institucije 2010., a detaljniju usporedbu rezultata 2004.–2010. kasnije. Poredak je ostao donekle sličan: vojska, crkva i policija uživaju najveće povjerenje građana. Rang među tim trima institucijama se promijenio, te je vojska izbila na prvo mjesto, a crkva pala s prvog na treće mjesto. Ako nam je grubi kriterij pitanje u koje institucije više od 50% građana izražava dosta povjerenja ili vrlo veliko povjerenje, onda su to samo te tri institucije (u vojsku ima povjerenje 65,6% građana, u policiju 58%, a u crkvu 53,1%). Zapravo, to je relativni pad ukupnog povjerenja, jer je 2004. u crkvu i vojsku povjerenje izražavalo više građana nego sada (to ne vrijedi za trećeplasiranu policiju, u koju se izražava nešto više povjerenja nego 2004.). Policija je čak pretekla crkvu i u nju izražava povjerenje 58% ispitanika naspram 53,1% u crkvu, dok je taj odnos u 2004. bio 67,5% za crkvu naspram 54% za policiju.

Sredinu tablice drže sindikati, TV i tisak koji imaju povjerenje više od 40% građana (sindikati 46,8%, TV 45,2%, tisak 43%). Slijedi pravosuđe koje uživa povjerenje 33% građana, da bi dno držali Vlada (28,6%), Sabor (25,4%) i političke stranke, ukotvljene na samome dnu, s povjerenjem 23,3% građana. Povjerenje u UN izražava 48,4%, a u EU 40,7% građana.

b) Usporedba 2004.–2010.

Osim ove rang-liste, zanimljivo je vidjeti koje su to najvažnije promjene u odnosu na ono što smo dobili prije šest godina. Tko su “dobitnici”, a tko “gubitnici” povjerenja građana u tom razdoblju? Jasni gubitnici povjerenja su: crkva, Vlada, sindikati, političke stranke i Sabor. Značajniji relativni dobitnici su pravosuđe i tisak. Jasno se vidi da su korupcijske afere i ekonomska kriza srozali ugled osnovnih političkih i državnih institucija. S druge strane, u one koji su involvirani u otkrivanje tih malverzacija (ponajprije tisak i donekle TV), te u njihovo procesiranje (pravosuđe), povjerenje raste. Pad ugleda crkve se vjerojatno može povezati sa skandalima koji se vezuju uz Katoličku crkvu u svijetu, kao i uz percepciju da se ona nije dovoljno odrekla materijalnih privilegija, tj. da ne dijeli ekonomske aspekte krize. Vjerojatno se crkvi “osvećuje” percepcija (opravdana) njene uske povezanosti s Vladom, i ideološke, ali ponajprije i materijalne.

Opseg promjena i dubina pada ili veličina porasta povjerenja ovisi o odabranom kriteriju. Da bismo detaljnije opisali taj proces, koristit ćemo se općenitim tablicama povjerenja iz 2004. i 2010. i jednostavnim usporedbom postotaka građana koji izražavaju povjerenje ili nepovjerenje, preciznije opisati trendove.

U prvom redu, možemo uspoređivati postotak ispitanika koji su 2004. i 2010. iskazivali veliko povjerenje ili dosta povjerenja u te institucije. U ovom času nas ne zanima toliko apsolutni rang iskazanog povjerenja u pojedinu instituciju, nego relativna veličina pada ili porasta povjerenja u nju.

Tablica 3. Institucije u koje građani iskazuju manje povjerenja 2010. nego 2004. "Gubitnici"

Institucija	% povjerenja 2004.	% povjerenja 2010.	Razlika
Crkva	67,5	53,1	-14,4
Sabor	29,7	25,4	-4,3
Vlada	31,9	28,6	-3,3
Vojska	68,7	65,6	-3,1

Vidimo da je prema tom kriteriju crkva najveći gubitnik. Iako još uvijek uživa visoko natpolovično povjerenje građana, jedina je doživjela najveći relativni pad. U nju 2010. iskazuje povjerenje čak 14,4% građana manje nego što ih je iskazivalo 2004. Možemo tvrditi da je to dramatičan pad, koji ukazuje na stvarni pomak u javnom mišljenju. Manji pomaci, od oko 3 ili 4% se možda još uvijek nalaze u okvirima statističke greške, no tako velik pad sigurno je odraz stvarnoga socijalnoga procesa.

Tablica 4. Institucije u koje građani 2010. iskazuju više povjerenja nego 2004. "Dobitnici"

Institucija	% povjerenja 2004.	% povjerenja 2010.	Razlika
Tisak	23,1	43,0	19,9
TV	30,6	45,2	14,6
Političke stranke	14,1	23,3	9,2
UN	39,9	48,4	8,5
Pravosuđe	24,6	33,0	8,4
EU	34,2	40,7	6,5
Sindikati	42,4	46,8	4,4
Policija	54,0	58,0	4,0

Kao što je crkva najizrazitiji gubitnik, tako je tisak najizrazitiji relativni dobitnik, jer u njega izražava veće povjerenje nego 2004. čak 19,9% građana. Niska razina povjerenja 2004., od samo 23,1% ispitanika, znači da tisak nije stigao "uniforme", ali im se znatno približio. Tako je razlika u postotku onih koji su iskazali povjerenje

u crkvu i tisak 2004. iznosila 44,4% (67,5 povjerenje u crkvu 2004. naspram 23,1% povjerenje u tisak). U 2010. ta je razlika pala na 10,1% (53,1% naspram 43%). Drugo sredstvo javnog priopćavanja, televizija, slijedi tisak sa skokom od 30,6% na 45,2% povjerenja. Prema tome, tisak i televizija su najveći relativni dobitnici povjerenja, kada ih uspoređujemo u dvije vremenske točke.

Zanimljivo je usporediti i položaj političkih stranaka na ljestvici povjerenja, jer su i one relativni dobitnici po tom kriteriju. Naime, 2004. u njih iskazuje povjerenje samo 14,1% građana, a 2010. godine 23,3%. No budući da one startaju s tako niske razine povjerenja, to im ne omogućava popravljavanje njihova prosječnog položaja, a na to ćemo doći kasnije.

Vidimo još znatniji skok povjerenja u UN i EU (8,5% i 6,5%), a i nešto veće povjerenje u sindikate.

Razmotrimo li drugi kraj skale i pogledamo za koje institucije je smanjeno nepovjerenje, možemo očekivati obrnutu sliku, tj. da institucijama za koje je povjerenje palo, automatski skače nepovjerenje. No budući da iz tehničkih razloga iz analize izostavljamo malo povjerenje, takva obrnuta slika nije uvijek na djelu, čemu ćemo također posvetiti pažnju. U sljedećoj tablici jednostavno uspoređujemo postotke onih koji su u 2004. i 2010. rekli da nemaju povjerenje u dotičnu instituciju. Skok postotka je negativan vrijednosni rezultat jer znači da ljudi imaju manje povjerenja u instituciju (veći broj njih kaže da nema povjerenja u dotičnu instituciju).

Tablica 5. Institucije u koje građani iskazuju manje povjerenja u 2010. nego u 2004. "Gubitnici"

Institucije	% nepovjerenja 2004.	% nepovjerenja 2010.	Razlika
Sabor	21,4	35,5	14,1
Vlada	19,0	32,4	13,4
Crkva	9,7	18,0	8,3
Sindikati	12,5	19,3	6,9
Vojska	5,7	9,3	3,6
Političke stranke	31,4	34,3	2,9
Policija	10,8	13,1	2,3
TV	13,8	14,8	1,0

Promotrimo li, ne kako se smanjilo povjerenje, nego kako se aktivno povećalo relativno nepovjerenje, onda vidimo da se to ponajprije desilo sa Saborom i Vladom, a slijedi ih crkva. Crkva je najveći relativni gubitnik povjerenja, a Vlada i Sabor su institucije u koje raste aktivno nepovjerenje. Relativno se najviše smanjuje nepovjerenje u EU i pravosuđe.

Tablica 6. Institucije kojima pada izraženo nepovjerenje “Dobitnici”

Institucije	% nepovjerenje 2004.	% nepovjerenje 2010.	Razlika
EU	25,6	19,9	5,7
Pravosuđe	26,3	21,9	4,4
UN	21,3	18,0	3,3
Tisak	20,8	17,7	3,1

Treba skrenuti pozornost na još jednu grupu institucija koje se nalaze u određenoj polariziranoj situaciji. Budući da gledamo samo ekstreme na skali (na pozitivnoj strani one koji izražavaju dosta ili veliko povjerenje u neku instituciju, a na negativnoj samo one koji izjavljaju da nemaju povjerenja u instituciju), one koji izražavaju malo povjerenja u instituciju izostavljamo iz analize. Na taj način određeni broj institucija dolazi u “kontradiktornu” poziciju i u njih je poraslo povjerenje, ali i nepovjerenje, tako se povjerenje više polariziralo jer je sredina “istisnuta” prema pozitivnim i negativnim ekstremima. Sindikati su možda najupečatljiviji primjer. Prema njima imamo 4,4% više ispitanika koji izražavaju povjerenje (skok s 42,4% na 46%) s istovremenim skokom od 6,9% onih koji izražavaju nepovjerenje (skok s 12,5% na 19,3%). Možemo reći da su sindikati institucija prema kojoj se javno mišljenje najviše polariziralo, istovremeno raste broj onih koji imaju i onih koji nemaju povjerenje u njih. U sličnoj poziciji nalaze se i političke stranke koje imaju pozitivnu razliku od 9,2%, ali istovremeno i 2,9% više građana koji iskazuju u njih nepovjerenje. To vrijedi i za policiju u koju izražava povjerenje 4% više građana, uz 2,3% više onih koji izražavaju nepovjerenje. Čak i jedan od najvećih “dobitnika”, televizija, ima za 1% više onih koji u nju izražavaju nepovjerenje.

Na kraju možemo usporediti rang-liste povjerenja u institucije u dvije promatrane godine. Više ne gledamo relativni rast ili pad, nego uspoređujemo ukupne ljestvice. Kao glavni kriterij uzet ćemo aritmetičku sredinu ocjene, gdje smo u postupku njezina dobivanja, četiri “stupnja” povjerenja: –nemam povjerenja, –imam malo povjerenja, –imam dosta povjerenja i –imam veliko povjerenje, pretvorili u numeričke vrijednosti od 1 do 4.

Tablica 7. Rang-lista povjerenja u institucije, 2004. i 2010.

2004.			2010.		
Rang	Institucija	Aritmetička sredina	Rang	Institucija	Aritmetička sredina
1	Crkva	2,8081	1	Vojska	2,8023
2	Vojska	2,7837	2	Policija	2,6124
3	Policija	2,5099	3	Crkva	2,5599
4	Sindikati	2,3464	4	UN	2,4055
5	UN	2,2589	5	TV	2,4025
6	TV	2,1920	6	Sindikati	2,3905
7	Vlada	2,1643	7	Tisak	2,3251
8	EU	2,1360	8	EU	2,2766
9	Sabor	2,1186	9	Pravosuđe	2,1995
10	Tisak	2,0405	10	Vlada	2,0112
11	Pravosuđe	2,0193	11	Sabor	1,9478
12	Političke stranke	1,8500	12	Političke stranke	1,9344

Promjena ranga može zavarati, zbog malih razlika u aritmetičkim sredinama, ali ona ipak pokazuje glavne smjerove promjena. Najveći “pad” doživjela je Vlada koja je pala za tri mjesta, sa 7 na 10. Za po dva mjesta na ljestvici su pali crkva (s 1 na 3), sindikati (s 4 na 6), Sabor (s 9 na 11). Najveći “skok” doživio je tisak (s 10 na 7). Za dva mjesta se pomaklo pravosuđe (s 11 na 9), a za po jedno vojska (s 2 na 1), policija (s 3 na 2) i UN (s 5 na 4).

Pogledamo li kvalitativne skokove, onda je zapravo najveći preokret doživjelo povjerenje u Sabor. U 2004. ono je bilo 2.1186, dakle nešto malo iznad točke “malog povjerenja” (2). Sad Sabor pada ispod

točke malog povjerenja (1.9478). To je u apsolutnom smislu mali pad, ali u kvalitativnom veliki, jer znači da se prosječno ocjenjivanje pomiče iz područja iznad malog povjerenja na područje ispod malog povjerenja.

Sumiramo li rezultate povjerenja u institucije, vidljiv je znatan pomak povjerenja u pojedine institucije, uvjetovan ekonomskom krizom i posebno socijalnom krizom, povezanom s otkrivanjem široke premreženosti društva korupcijom. Pada povjerenje u institucije koje se percipiraju kao generator ili neefikasni čistači korupcije (Vlada, Sabor) ili institucije koje se percipiraju kao usko isprepletene s Vladom (kao crkva). Taj pad povjerenja nije okrznuo povjerenje u vojsku i policiju. S druge strane, poraslo je povjerenje u institucije koje se percipiraju kao one koje su pridonijele otkrivanju korupcije, ponajprije mediji pa i pravosuđe.

U tom preslagivanju povjerenja u različite institucije ne bismo mogli reći da je došlo do općeg pada povjerenja u institucije. Naime, mnoge institucije su izgubile na povjerenju, ali su druge zato dobile. Zbrojimo li samo postotke onih koji su dobili manje “velikog” povjerenja (crkva, vojska, Vlada i Sabor), vidimo da ukupni gubitak povjerenja iznosi 23,1%. Obrnuto, ako zbrojimo institucije u koje se povećalo povjerenje: pravosuđe, tisak, televizija, sindikati, policija, političke stranke, EU i UN, “dobitak” iznosi puno više, 75,5%. Tome najviše pridonosi i relativno veliki skok povjerenja u tisak i televiziju. No, s druge strane, imamo istovremeni porast onih koji izražavaju veće nepovjerenje u institucije. Zbrojimo li postotke svih institucija u koje se povećalo nepovjerenje, a to su crkva, vojska, televizija, sindikati, policija, Vlada, Sabor i političke stranke, onda je to 51,6%. S druge strane, zbrojimo li smanjenje proporcije onih koji su izrazili nepovjerenje u institucije (pravosuđe, tisak, EU i UN), onda je ono 16,2%. Dakle, činjenica je da se povećao broj onih koji su povećali povjerenje u institucije, ali da se povećao i postotak onih koji izražavaju nepovjerenje u institucije, što upućuje na povećanje diferencijacije i polarizaciju u ocjenjivanju institucija. Kako je pozitivni pomak veći nego negativni (imamo pozitivni pomak od 75,5 naspram negativnog od 51,6), to indicira da je povjerenje u institucije (u prosjeku) u 2010. čak nešto veće nego 2004.

U apsolutnom smislu, povjerenje u “uniforme” je i dalje dominantno, s time da je crkva izgubila primat koji je imala 2004. Povjerenje u temeljne institucije, Vladu i Sabor, koje je ionako bilo relativno nisko, sad je još niže. Najveći relativni skok doživjeli su mediji pa čak i pravosuđe. Mišljenje o sindikatima se jako polariziralo.

Međunarodne organizacije su doživjele porast povjerenja. EU je na rang-listi od 12 institucija zadržala osmo mjesto (s nešto povećanim prosječnim povjerenjem koje je poraslo od 2,1360 na 2,2766), a razlika je dramatičnija kada pogledamo skok onih koji su izrazili povjerenje u EU, a koji je od 34,2% na 40,7% i pad onih koji izražavaju nepovjerenje od 25,6% na 19,9%

Na kraju, ako napravimo sintetsku tablicu relativnih gubitnika i dobitnika, na način da zbrojimo negativne i pozitivne pomake, tj. koliko je manje povjerenje sad u odnosu na 2004. zajedno s pomakom u smjeru koliko više ispitanika izražava nepovjerenje, onda dobivamo sljedeću tablicu:

Tablica 8. Relativni gubitnici i dobitnici povjerenja građana 2010. u odnosu na 2004.

Institucije	Ukupni “dobitak” ili “gubitak” povjerenja
Crkva	-22,7
Sabor	-18,4
Vlada	-16,7
Vojska	-6,7
Sindikati	-2,3
Policija	+1,7
Političke stranke	+6,3
UN	+11,8
EU	+12,2
Pravosuđe	+13,2
TV	+13,6
Tisak	+23,0

Sintetski prikaz relativnih promjena povjerenja u pojedine institucije iz Tablice 8. upućuje da je najveći relativni pomak u povjerenju

prema crkvi. Bez obzira što ona i dalje uživa visoko povjerenje i pala je samo s prvoga na treće mjesto, prema indeksu promjene relativni pad povjerenja u crkvu je najveći. Zanimljivo je da dvije vodeće institucije (koje su zamijenile mjesto na vrhu ljestvice: crkva i vojska) zapravo doživljavaju relativni pad povjerenja. No porast povjerenja u ostale institucije nije toliko velik da bi ih mogao skinuti s čela ljestvice. Policija jedina ima rast i zadržava se na čelu ljestvice. Vlada i Sabor slijede crkvu u relativnom padu povjerenja. Najveći dobitnik je tisak, a na distanci ga slijede pravosuđe i televizija.

c) Vjernici i povjerenje u crkvu

U interpretaciji pada povjerenja u crkvu nameće nam se alternativna interpretacija. Je li pad povjerenja uvjetovan time što su ljudi postali manje religiozni, a religioznost i povjerenje u crkvu su povezani? Da bismo eventualno dali odgovor, moramo prvo vidjeti je li se pad religioznosti u ovom razdoblju zaista dogodio. Možemo odmah odgovoriti negativno na to pitanje. Nema indikacije kako bi u promatranom šestogodišnjem razdoblju došlo do pada religioznosti. Jedan od indikatora, na primjer odlazak u crkvu, ukazuje da nema bitnih promjena.

Tablica 9. Odgovor na pitanje koliko često odlazite u crkvu?

	2004.	2010.
Nikada	25,5%	20,5%
Samo na veće blagdane	42,1%	44,9%
Mjesečno	19,5%	18,4%
Tjedno	12,5%	15,9%
Svaki dan	0,4%	0,3%
Ukupno	1113	945

Ako bismo išta mogli reći, onda je to da se eventualno odlaženje u crkvu čak malo povećalo, a nikako smanjilo. (Imamo 5% manje ljudi koji nikad ne idu u crkvu, a 3,4% više onih koji idu svaki tjedan.) To

je suviše mala razlika da bismo govorili o nekim bitnim promjenama. Sljedeće pitanje je opada li povjerenje u crkvu jednako u svim kategorijama vjernika, tj. jesu li više izgubili povjerenje oni koji ne idu u crkvu ili pak oni koji redovito pohađaju vjerske obrede. Ako na taj način postavimo pitanje, dolazimo do zanimljivih zaključaka.

Tablica 10. Intenzitet odlaženja u crkvu i povjerenje u crkvu, 2004.

Odlazak u crkvu	Nema povjerenja	Ima malo povjerenja	Ima dosta povjerenja	Ima veliko povjerenje	N
Nikada	31,3%	29,9%	28,9%	9,9%	284
Samo o većim blagdanima	4,1%	29,2%	50,5%	16,4%	469
Mjesečno	2,8%	16,1%	52,1%	30,4%	217
Tjedno	1,4%	5,0%	42,4%	51,1%	139
Svaki dan	0	25%	25%	50%	4
Ukupno					1113

Tablica 11. Intenzitet odlaženja u crkvu i povjerenje u crkvu, 2010.

Odlazak u crkvu	Nema povjerenje	Ima malo povjerenje	Ima dosta povjerenja	Ima veliko povjerenje	N
Nikada	54,6%	27,8%	13,9%	3,6%	194
Samo o većim blagdanima	12,3%	37,3%	36,3%	14,2%	424
Mjesečno	2,3%	24,1%	42,5%	31,0%	174
Tjedno	3,3%	12,7%	34,7%	49,3%	150
Svaki dan	0	0	33,3%	33,7%	3
Ukupno					945

Povjerenje je u crkvu opalo u svim kategorijama, ali je taj pad izrazitiji u onih koji idu rijetko ili samo o većim blagdanima u crkvu. Godine 2004. crkva je uživala znatno povjerenje i onih koji su u nju rijetko zalazili. Od onih koji nikada nisu išli u crkvu dosta veliko povjerenje imalo je 38,8%, a 31,3% nije imali povjerenje. Godine 2010. proporcija onih koji nemaju povjerenja povećala se na 54,6%. U 2004. godini mogli smo reći da je kod onih koji nikada ne idu u crkvu ipak povjerenje podijeljeno po trećinama. Jedna trećina ih nema povjerenje,

jedna trećina ima malo, a jedna trećina ipak ima dosta povjerenja. U 2010. više od polovice onih koji ne idu u crkvu nemaju povjerenja u nju, a zbroj onih koji imaju veliko povjerenje pao je na samo 17,6%, dakle prepolovio se. Općenito, crkva je uživala povjerenje u 2004. i kod onih koji nisu išli u nju, a u 2010. to se u velikoj mjeri izgubilo. Isti trend, makar u nešto blažem obliku, možemo vidjeti i u onih koji idu u crkvu samo o većim blagdanima. Njih je 66,9% imalo dosta ili veliko povjerenje u 2004., a ta je proporcija pala na 50,5% u 2010. Obrnuto, samo 4,1% nije imalo povjerenja u crkvu u 2004., a sada se ta proporcija uvećala tri puta, na 12,3%. Čak i u onih koji idu više puta tjedno u crkvu proporcija onih koji imaju dosta ili veliko povjerenje u crkvu je nešto pala, s 93,5% na 84%, a broj onih koji nemaju povjerenja porastao s 1,4% na 3,3%.

Pad povjerenja u crkvu dakle nije uzrokovan padom religioznosti jer ljudi jednako, ako ne i malo više, idu u crkvu. Ali bez obzira koliko idu u crkvu u svim kategorijama pada povjerenje u crkvu, premda možemo reći da povjerenje pada više kod onih koji rjeđe idu u crkvu. To pokazuje da crkva, koja je imala ugled i kod onih koji ili nisu vjernici ili uopće ne idu crkvu, bez obzira na vjerska osjećanja, sad počinje gubiti taj opći ugled. Iako to direktno ne proizlazi iz podataka, usudili bismo se reći da moralni kapital koji je crkva imala svojom pozicijom organizirane opozicije u komunizmu, sada kroz usku povezanost s vlasti počinje gubiti i to upravo brže kod onih koji se nalaze na periferiji dodira s njom. Vjernici će teže izgubiti povjerenje, ali nevjernici ili manje intenzivni vjernici koji su imali povjerenje u nju sada počinju to povjerenje gubiti.

d) Obrasci povjerenja

Postavili smo hipotezu u kojoj tvrdimo da se povjerenje u Europu izdvaja kao nezavisna dimenzija u odnosu na povjerenje u domaće institucije. Na to pitanje odgovorit ćemo koristeći se tehnikom faktorske analize, a kao prvi korak, radi preglednosti, dajemo Tablicu 12. s interkorelacijama.

Tablica 12. Pearsonov koeficijent korelacije odnosa među povjerenjima u različite institucije, 2004.

Institucije	Vojsku	Pravosuđe	Tisak	TV	Sindikate	Policiju	Vladu	Sabor	Političke stranke	EU	UN
Crkvu	.479	.249	.117	.186	.184	.214	.212	.225	.235	.069	.121
Vojsku	1	.319	.187	.259	.263	.368	.309	.298	.295	.127	.120
Pravosuđe		1	.360	.350	.349	.406	.463	.443	.401	.320	.283
Tisak			1	.695	.352	.283	.303	.313	.301	.322	.262
TV				1	.416	.361	.377	.356	.305	.318	.285
Sindikate					1	.414	.373	.333	.314	.312	.316
Policiju						1	.514	.476	.346	.287	.275
Vladu							1	.829	.592	.397	.360
Sabor								1	.626	.386	.381
Političke stranke									1	.381	.320
EU										1	.762

Napomena: Svi koeficijenti su značajni na 0.001 razini (dvosmjerni test), osim korelacije između povjerenja u crkvu i povjerenja u EU, koja je značajna na 0.05 razini.

Svi su koeficijenti pozitivni i statistički značajni, ali se otkrivaju velike razlike u veličini koeficijenata, tj. u jačini veze. Tako je korelacija povezanosti između povjerenja u Vladu i u Sabor .829, a između povjerenja u Europsku uniju i crkvu .069. Pratimo li instituciju po instituciju i započnemo s crkvom, onda vidimo najveću korelaciju s povjerenjem u vojsku .479, a najmanju s EU. Povjerenje u vojsku (osim s povjerenjem u crkvu) ima relativno visoke korelacije s povjerenjem u policiju. S druge strane, vidimo da postoji korelacija od samo .12 između povjerenja u UN i povjerenja u crkvu i vojsku, a korelacija između povjerenja u UN i Europsku uniju je .76. Različite veličine korelacija upućuju na traženje obrasca, tj. na pitanje postoje li tendencije prema kojima pojedinac, koji je izrazio visoko povjerenje u neku instituciju, ima tendenciju izražavati jednako tako visoko povjerenje u neke druge institucije, a da povjerenje u neke institucije može varirati u svim smjerovima.

Upotrijebljena je tehnika ocjenjivanja, a ne rangiranja, što omogućuje ispitanicima da izraze svoje povjerenje u sve institucije. Rangiranje (na primjer prema pitanju u koju instituciju imaju najviše povjerenja) bi proizvelo drugačiju distribuciju odgovora. Kao što kaže Inglehart: “Istina je da ljudi najviše vole svoj kolač, i imati i pojesti ga – i to ne predstavlja problem kada nema potrebe izbora.” (Inglehart 1997.115.). Inglehartova primjedba odnosi se na izbor između politika, gdje je realistična prisiljenost birati, tj. odrediti prioritete. U našem slučaju povjerenja u institucije, pojedinac nije prisiljen odrediti prioritete, tj. povjerenje nije ograničeno dobro. Povjerenje u jednu instituciju ni u kom slučaju ne isključuje povjerenje u drugu instituciju. Ocjenjivanje tako predstavlja realističnu “imitaciju života”. Iz činjenice mogućnosti pozitivnog ocjenjivanja (iskazivanja povjerenja) u više institucija istovremeno, proizlazi činjenica pozitivnih korelacija³.

³ Substantivna interpretacija činjenice pozitivnih korelacija mogla bi biti da imamo tendenciju da oni koji izražavaju povjerenje u jednu instituciju istu takvu tendenciju (povjerenje) iskazuju u druge institucije. Drugim riječima da imamo razlike među ljudima u generalnoj količini iskazivanog povjerenja. To znači da bismo ljude mogli klasificirati po generalnoj količini (većoj ili manjoj) povjerenja koje iskazuju prema instituciji. Iako

Najprimjerenija tehnika koju možemo upotrijebiti u tu svrhu je faktorska analiza, koja nam otkriva upravo klasterne, tj. tendencije da odgovori na određeno pitanje (u ovom slučaju povjerenja u institucije) variraju zajedno, tj. tvore sklopove međusobno povezanih povjerenja. Faktorska analiza daje odgovor o grupiranju povjerenja u institucije, tj. tendencije da netko tko ima visoko povjerenje u instituciju X ima i visoko povjerenje u institucije Y i Z, a istovremeno iz povjerenja u instituciju X ne možemo prognozirati povjerenje u institucije A i B. Osnovni razlog provođenja faktorske analize je želja da se utvrdi postoje li određeni obrasci kombinacija povjerenja u institucije.

Tablica 13. Faktorska analiza – rotirana matrica komponenti, 2004.

	Komponente			
	1	2	3	4
Crkva	.057	.038	.023	.755
Vojska	.116	.156	.098	.768
Pravosuđe	.214	.506	.122	.327
Tisak	.125	.878	.134	.018
TV	.252	.809	.062	.088
Sindikati	.054	.402	.225	.266
Policija	.365	.204	.096	.546
Vlada	.895	.186	.113	.168
Sabor	.883	.197	.149	.179
Političke stranke	.649	.200	.411	.090
EU	.212	.172	.907	.080
UN	.178	.146	.913	.107

Metoda ekstrakcije: Metoda glavnih komponenti (*Principal component analysis*).

Metoda rotacije: Varimax s Kaiser normalizacijom.

Rotacija konvergirana u 5 interakcija.

Faktorska analiza (analiza glavnih komponenti) (Tablica 13.) pokazuje da postoje četiri grupe faktora u kojima se formira povjerenje u institucije. Time ujedno provjeravamo hipotezu prema kojoj po-

---

je to zanimljiv smjer istraživanja, mi ga ovdje dalje ne slijedimo (vidi diskusiju o tome u Sekulić –Šporer 2006.).

vjerenje u Europsku uniju (i UN, iako nas to u ovom trenutku manje zanima), predstavlja posebnu dimenziju u odnosu na povjerenje u domaće institucije. Ta hipoteza je potvrđena jer, kako vidimo iz tablice, povjerenje u EU i UN se grupira kao poseban nezavisan faktor 3.

Povjerenje u domaće institucije nije homogeno, nego se također grupira u tri odvojena faktora. Tako prva grupa označava tendenciju ispitanika da na jednak način ocjenjuju svoje povjerenje u Vladu, Sabor i političke stranke. Taj faktor nazivamo *povjerenje u Vladu*, a zapravo odražava povjerenje u ključne institucije političkog sistema. Drugi faktor smo nazvali *povjerenje u medije*, jer je njegova okosnica korelacija između povjerenja u tisak i televiziju, makar se zajedno s njima javljaju i povjerenje u sindikate i pravosuđe. No, ako pažljivije pogledamo kolonu 2 (faktor 2) u Tablici 13., onda vidimo da je “opterećenje” (korelacije pojedine čestice s pretpostavljenim zajedničkim faktorom koji povezuje tu grupu čestica /tvrdnji/) za sindikat i pravosuđe znatno manje od onoga za televiziju i tisak. Konačno, treći faktor nam pokazuje da postoji tendencija zajedničkog iskazivanja povjerenja u crkvu, vojsku i policiju, a taj smo faktor nazvali *povjerenje u uniforme*.

Ta četiri faktora nam sada služe kao osnovica za konstrukciju skala. Inače, oni zajedno objašnjavaju 67,725% ukupne varijance. Sve smo grupe tvrdnji koje čine jedan faktor podvrgli alpha testu radi provjere pouzdanosti skale, tj. provjere bi li bila veća da se neka tvrdnja ispusti, pa smo na taj način izbacili neke tvrdnje u konačnoj verziji skala.

Konačne su skale, koje nam onda predstavljaju zavisne varijable, sljedeće:

1) Skala povjerenja u Vladu sastoji se od čestica povjerenja u Vladu i Sabor, a povjerenje u političke stranke smo izbacili jer se time pouzdanost skale povećava od početne .867 na .904.

2) Skala povjerenja u medije, koja sadrži povjerenje u tisak, televiziju, pravosudni sistem i sindikate, ima alpha vrijednost od .751. Skala sastavljena od dviju čestica povjerenja u tiskane medije i televiziju znatno je pouzdanija, s alptom od .821.

3) Skala povjerenja u “uniforme”. Ovaj smo naziv izabrali jer se zasniva na inicijalno ekstrahiranom faktoru od povjerenja u vojsku, crkvu i policiju, jer i svećeničku odoru smatramo nekom vrstom uni-

forme. Alpha test skale je .616. Kad izbacimo povjerenje u policiju, alpha raste na .643 pa smo u konačnoj verziji te skale ostavili dvije čestice, povjerenja u vojsku i crkvu.

4) Skala povjerenja u Europsku uniju: ignorirali smo činjenicu da povjerenje u Europsku uniju čini zajednički faktor s povjerenjem u UN i uzeli česticu povjerenja u EU kao posebnu zavisnu varijablu.

Time su nam, u daljnju analizu, kao zavisne varijable, ušle četiri skale: povjerenje u Vladu, tisak, “uniforme” i EU.

Ponovimo li jednaku analizu za 2010., dobivamo sljedeće rezultate:

Tablica 14. Pearsonovi koeficijenti korelacije između povjerenja u različite institucije, 2010.

Institucije	Vojsku	Pravosuđe	Tisak	TV	Sindikati	Policiju	Vladu	Sabor	Političke stranke	EU
Crkvu	.476	.328	.221	.253	.316	.387	.397	.361	.283	.265
Vojsku		.430	.276	.314	.353	.540	.379	.389	.324	.327
Pravosuđe			.455	.418	.386	.471	.576	.562	.515	.402
Tisak				.787	.522	.394	.399	.370	.424	.385
TV					.558	.433	.384	.391	.421	.403
Sindikate						.528	.357	.347	.368	.311
Policiju							.484	.471	.418	.384
Vladu								.862	.704	.423
Sabor									.751	.429
Stranke										.453

Napomena: svi koeficijenti značajni na 0.01 razini (dvosmjerni test)

U 2010. pojavljuju se obrasci korelacija slični onima iz 2004. godine. Uočavamo da postoji tendencija da se neke institucije ocjenjuju vrlo slično. Tako ocjenjivanje Vlade i Sabora ima korelaciju od .862, a ona između stranaka, Sabora i Vlade prelazi .70, dakle ljudi percipiraju (što se izraženog povjerenja tiče) Vladu, Sabor i stranke vrlo slično. Obrnuto, povjerenje u crkvu ima relativno niske korelacije s ocjenjivanjem tiska, televizije, stranaka ili EU. U preciziranju traženja obrasca upotrijebili smo faktorsku analizu kao i za podatke iz 2004.

Tablica 15. Faktorska analiza – rotirana matrica komponenti za 2010.

	Komponente			
	1	2	3	4
Crkva	.227	.075	.761	.049
Vojska	.163	.155	.803	.214
Pravosuđe	.567	.318	.336	.173
Tisak	.247	.856	.073	.161
TV	.228	.856	.112	.179
Sindikati	.132	.714	.363	.095
Policija	.255	.371	.607	.210
Vlada	.865	.165	.254	.162
Sabor	.882	.168	.220	.185
Političke stranke	.805	.242	.116	.242
EU	.261	.203	.148	.860
UN	.227	.165	.288	.869

Metoda ekstrakcije: metoda glavnih komponenti;

Metoda rotacije: Varimax s Kaiser normalizacijom;

Rotacija konvergirana u 5 iteracija.

S nekim manjim odstupanjima dobili smo faktorsku strukturu vrlo sličnu onoj iz 2004. godine. Prvi faktor čine povjerenje u Vladu, Sabor i političke stranke, s tim da se tom faktoru pridružuje i povjerenje u pravosuđe, koje je 2004. godine bilo u drugom faktoru. Drugi faktor opet čine tisak, televizija i sindikati, ali bez pravosuđa. Strukture trećeg i četvrtog faktora su potpuno jednake, samo što su zamijenile mjesta. Treći faktor konstituira povjerenje u uniforme, a četvrti u međunarodne institucije. Ukupno, sva četiri faktora objašnjavaju 76,35% varijance.

Sljedeći faktori služili su za konstrukciju skala.

1. U 2010. počeli smo sa sve četiri skale (povjerenje u pravosuđe, Vladu, stranke i Sabor). Konstruirana skala ima alpha od .888. Međutim, ako iz skale izbacimo povjerenje u pravosuđe, onda alpha raste na .912. Prema tome, u završnoj verziji skale *povjerenja u vladu* imamo tri čestice. U tom se smislu ta skala razlikuje od one koju pod istim imenom upotrebljavamo u 2004., jer smo tamo izbacili stranke, a nemamo ni pravosuđe.

2. U drugoj konstrukciji skale *povjerenja u medije* ostavili smo povjerenje u tisak i televiziju, jer izbacivanjem sindikata, alpha raste s .828 na .880.

3. Treća skala je *povjerenje u uniforme*. Godine 2004. izbacili smo povjerenje u policiju jer je to povećavalo alpha, a sad ga, međutim, ostavljamo jer nam izbacivanjem policije alpha ne raste s .722.

4. Komparabilnosti radi zadržavamo skalu povjerenja u EU.

e) Faktori koji utječu na povjerenje u grupe institucija

Sljedeći korak u analizi je odgovor na drugu i treću hipotezu – koliko socijalni položaj uvjetuje povjerenje u institucije, te je li povjerenje odraz određenog sklopa vrijednosnih orijentacija. Kako bismo odgovorili na ta pitanja, koristimo se metodom multiple regresije, gdje promatramo indikatore socijalnog statusa i različite sklopove vrijednosnih orijentacija (navedeni su u dodatku o konstrukciji nezavisnih varijabla) kao prediktore povjerenja u različite grupe institucija. Služimo se metodom postupne regresije, a u Tablicama 16. navedeni su samo konačni rezultati. Svaka nam tablica daje statistički važne prediktore za svaku od tri konstruirane skale povjerenja u grupaciji domaćih institucija i u onoj Europske unije.

Tablica 16. Regresijska analiza važnih prediktora (zavisnih varijabli) za svaku grupu institucija (nezavisnih varijabla), 2004.

<i>Skala povjerenja u Vladu</i>	<i>Beta</i>	<i>Sig.</i>
Skala korumpiranosti	-.200	.000
Skala patriotizma	.113	.003
Stavovi prema seksualnom moralu	.087	.027
Skala političkog autoritarizma	.079	.046
R-kvadrirani	.091	
<i>Skala povjerenja u medije</i>	<i>Beta</i>	<i>Sig.</i>
Skala korumpiranosti	-.164	.000
Skala političkog autoritarizma	.150	.000

Nastavak tablice 16.

Skala autoritarizma	-.117	.002
R-kvadrirani	.053	
<i>Skala povjerenja u "uniforme"</i>	<i>Beta</i>	<i>Sig.</i>
Skala patriotizma	.223	.000
Skala seksualnih normi i abortusa	.153	.000
Skala međunacionalnih odnosa	.124	.001
Skala političkog autoritarizma	.084	.018
Skala korumpiranosti	-.073	.026
Zanimanja	-.088	.012
Skala stavova prema sindikatu	-.074	.029
R-kvadrirani	.193	
<i>Skala povjerenja u EU</i>	<i>Beta</i>	<i>Sig.</i>
Skala demokratičnosti	-.122	-.122
Skala korumpiranosti	-.086	-.086
Skala modernizma	.082	.082
Skala spolnog konzervativizma	-.088	-.088
Skala privatizacije	.076	.076
R-kvadrirani	.038	

U slučaju povjerenja u "uniforme" objašnjena varijanca (R-kvadrirani) gotovo je 20% (19,3), što je za društvene znanosti zadovoljavajuća mjera objašnjene varijance zavisne varijable s uzetim nezavisnim varijablama. Ostale tri zavisne varijable imaju relativno mali postotak objašnjene varijance nezavisnim varijablama. Tako je povjerenje u EU objašnjeno samo s 3% varijance, dok drugi faktori i njihovi sklopovi objašnjavaju "ostatak" od 97% varijance. U slučaju skale povjerenja u medije i povjerenja u Vladu, postotci objašnjene varijance su nešto viši, u prvom slučaju 5%, a u drugom 9%.

Ne može se govoriti da smo "objasnili" naše nezavisne varijable, jer je postotak neobjašnjene varijance daleko veći od postotka objašnjene, ali ono što možemo analizirati je relativni značaj različitih varijabli u objašnjavanju onog dijela varijance koji je našim modelom objašnjen. U prezentiranoj Tablici 16. dajemo samo važne standardizirane koeficijente, izravno usporedive i izražene u jedinicama standardne devijacije.

Sklopovi važnih prediktora variraju od zavisne varijable do zavisne varijable, što znači da je povjerenje u grupacije institucija objašnjivo različitim nezavisnim varijablama. Prva hipoteza, da je povjerenje u institucije određeno socijalnim položajem, ne stoji, tj. nije potvrđena, osim u slučaju povjerenja u “uniforme” gdje se javlja položaj u zanimanju kao negativno determinirajući faktor u objašnjenju zavisne varijable (što je viši položaj na ljestvici zanimanja to je manje povjerenje u „uniforme“). U objašnjavanju ostalih grupacija institucija ne javlja se kao znatna nijedna varijabla socio-ekonomskog položaja.⁴ Dakle, jedino se s višim radnim statusom javlja manje povjerenje u “uniforme”, ali i taj je efekt dosta malen.

Paralelni zaključak koji možemo izvući je da povjerenje u institucije ovisi (ili je njegov dio) o vrijednosnom sklopu koji ne proizlazi iz socijalnog položaja. Kada tražimo korelaciju između socijalnog položaja i povjerenja u institucije, ne uključujući u model ostale vrijednosne orijentacije, također se ne pojavljuju statistički značajni koeficijenti (radi štednje prostora to ovdje ne pokazujemo). To znači da značaj vrijednosnih orijentacija u objašnjavanju povjerenja u institucije ne poništava prvotno postojeće korelacije između socijalnog položaja i vrijednosnih orijentacija, kao na primjer u slučaju nacionalizma (Sekulić, 2005.). To dalje znači da povjerenje ovisi o vrijednosnim orijentacijama, a ne o „objektivnom“ socijalnom, demografsko-ekonomskom položaju.

Tablica 16. pokazuje da se vrijednosne orijentacije ili sklopovi javljaju kao važne determinante, pa stoga povjerenje u različite grupe institucija ovisi u različitim sklopovima vrijednosnih orijentacija. Jedina stavka koja se javlja u determinantnim sklopovima za sve grupe

---

⁴ Treba napomenuti da su Mishler i Rose (2001.) došli do sličnog rezultata za veći broj centralno i istočnoeuropskih postkomunističkih zemalja. Socio-ekonomske varijable pokazivale su vrlo slabu vezu s povjerenjem u institucije. Jedina slaba ali statistički značajna veza je ona sa mjestom stanovanja gdje oni koji žive u manjim mjestima pokazuju viši nivo povjerenja. Kod nas se takva veza ne iskazuje. Ovdje je vrijedno napomenuti da se za niz razvijenih zemalja javljaju puno značajnije veze između varijabli kao što su npr. materijalni položaj ili/i obrazovanje i povjerenja u institucije (Freitag 2003., Putnam 2000.), što otvara pitanje zašto u postkomunističkim zemljama takve veze nema dok je u nizu razvijenih zemalja prisutna.

institucija je percepcija korumpiranosti.⁵ Što ispitanici percipiraju da je korupcija više proširena u hrvatskome društvu to je njihovo povjerenje u “vladu”, “uniforme” ili “medije” manje. Interesantno da je u tom slučaju i njihovo povjerenje u Europsku uniju manje. Dakle percepcija korumpiranosti u Hrvatskoj smanjuje povjerenje u sve institucije pa i u Europsku uniju. (Ovdje je implicirani kauzalitet arbitrarno postavljen, jer smatramo da je to plauzibilnije nego reći da smanjeno povjerenje u Europsku uniju povećava percepciju korumpiranosti u Hrvatskoj.) Očito da ispitanici generaliziraju i prenose svoje iskustvo o Hrvatskoj i na Europu. Ako je Hrvatska korumpirana, onda je to vjerojatno i Europa. To je sasvim u skladu s izloženim mehanizmom u Andersenovu (1998.) radu da ispitanici institucije Europske unije ocjenjuju u skladu sa svojim ocjenama domaćih institucija. Razlog je jednostavan; u nedostatku informacija o europskim institucijama, zaključuje se na principu analogije s domaćim.

Druga skala koja se javlja kao determinantni faktor povjerenja u svim grupama institucija (osim povjerenja u Europsku uniju) je politički autoritarizam. Činjenica da je povjerenje u domaće institucije veće što je politički autoritarizam veći izgleda da nam otkriva jedan zanimljivi mehanizam. Povjerenje reflektira određene autoritarne inklinacije ispitanika. Ovdje je od posebne važnosti zapaziti da se autoritarizam ne pojavljuje kao determinantni faktor povjerenja u Europsku uniju. Povjerenje u Europsku uniju, za razliku od povjerenja u domaće institucije, nije refleks političkog autoritarizma. To svakako objašnjava kako povjerenje u Europsku uniju zaista predstavlja odvojeni faktor koji nije povezan s vrijednosnim sklopom povjerenja u domaće institucije.

Pažljivija analiza sklopova vrijednosnih orijentacija koje uvjetuju povjerenje u različite grupe institucija, bez obzira što je sklop determinanti različit za svaku grupu institucija, pokazuje da sadržaj vrijednosti koje se pojavljuju kao determinante omogućava klasifikaciju vrijednosti u šire podgrupe, a ta nam klasifikacija daje jasan odgovor na treću

---

⁵ O važnosti percepcije korumpiranosti za povjerenje u institucije vidi također Štulhofer (2004.).

hipotezu. Povjerenje u “vladu” i povjerenje u “uniforme” uvjetovani su jednim tradicionalističko-konzervativnim sklopom, a, nasuprot tome, povjerenje u Europsku uniju dio je jednog modernističkog vrijednosnog sklopa. Pogledamo li koje su pozitivne determinante povjerenja u “uniforme”, pokazuju nam se patriotizam, seksualni konzervativizam (protivljenje abortusu i predbračnim seksualnim odnosima), sumnjičavost u mogućnost međunacionalne suradnje (skala međunacionalnih odnosa) i politički autoritarizam. Dakle, prevladavaju konzervativni stavovi u sferi politike, međunacionalnih odnosa i seksa. Tome svakako treba pridodati i negativni stav prema sindikatu.

Povjerenje u “vladu” ima potpuno sličnu kauzalnu strukturu. Dvije iste vrijednosti javljaju se kao pozitivne odrednice, patriotizam i politički autoritarizam, a tako i seksualni konzervativizam, iako ovdje u obliku druge skale seksualnih normi. U jednom i u drugom slučaju predominantni sklop determinacije je nacionalistički, političko-autoritarni i seksualno tradicionalistički.

Povjerenje u medije ima znatno manji broj detektiranih determinanti i one zapravo ukazuju na jednu kontradiktornu i manje profiliranu strukturu determinanti. Tako je povjerenje u medije pozitivno determinirano političkim autoritarizmom (kao i povjerenje u “vladu” i u “uniforme”), ali je negativno determinirano općim autoritarizmom. Opći autoritarizam, kao što vidimo iz opisa skala koje čine tu nezavisnu varijablu, odražava vjerojatno dublju autoritarnu strukturu ličnosti (što je izraženo u česticama o dvjema vrstama ljudi, jakih i slabih, a i stavu da je za djecu najvažnije slušati roditelje). U taj faktor ubrajaju se i opći stavovi da je uvijek loše ako zaposlenici imaju utjecaj na upravljanje (dakle antisamoupravni stavovi), a i negativan odnos prema štrajkačima, koji su lijenčine. Ti opći autoritarni stavovi čine poseban faktor u odnosu na politički autoritarizam, koji se sastoji od čestica o slobodi govora, ulozi medija i pravosudnog sustava. Da su ta dva autoritarizma odvojeni faktori odražava se i u činjenici da oni determiniraju povjerenje u medije u obrnutom smjeru. Veće je povjerenje u medije onih koji su politički autoritarni, ali manje u onih koji su opće autoritarni. Dakle povjerenje u medije ne bismo

moгли jednoznačno svrstati u tradicionalističko-konzervativni vrijednosni kompleks, iako takvih obilježja ima (povezanost s političkim autoritarizmom).

Povjerenje u Europsku uniju upućuje na drugačiji sklop determinanti. Kao pozitivne odrednice javljaju se skala modernizma i skala podupiranja privatizacije. Dakle, niti jedna od tradicionalističko-konzervativnih vrijednosnih orijentacija, koje determiniraju povjerenje u domaće institucije, ne javlja se ovdje kao važna. Dapače, skala spolnoga konzervativizma, dakle tradicionalno viđenje odnosa među spolovima, negativno je povezana s povjerenjem u Europsku uniju. Negativno je povezana i skala demokratičnosti, ali ona je mješavina demokratskih i populističkih stavova. Tako je jedna od njezine tri čestice komponenta antiintelektualizma, zatim antiegalitarizma, ali i pozitivan stav prema medijima. Modernistički stavovi (poštivanje zakona, podrška sindikatima), a i podržavanje privatizacije, najjače su determinante povjerenja u europske institucije.

Rezultati za 2010. godinu ukazuju na zaključke slične onima iz 2004. Pri interpretaciji moramo imati na umu da nemamo posla s istim skalama vrijednosti. Iako skale dijagnosticiraju sličan sklop tradicionalizma i konzervativizma, s jedne strane, i modernizma, s druge, pitanja nisu ista. Jednako tako i korumpiranost mjerimo na sasvim drugačiji način. (Detalji se vide iz dodatka koji opisuje skale.)

Tablica 17. Regresijska analiza važnih prediktora (zavisnih varijabli) za svaku grupu institucija (nezavisnih varijabla), 2010.

<i>Skala povjerenja u Vladu</i>	Beta	Sig.
Indeks rodnog autoritarnog konzervativizma	.155	.001
Indeks patriotskog ekskluzivizma	.261	.000
Indeks političkog autoritarizma	.150	.001
Indeks izolacionizma	-.115	.004
Percepcija korupcije	-.102	.005
R-kvadrirani	.156	
<i>Skala povjerenja u medije</i>	Beta	Sig.

Nastavak tablice 17.

Indeks patriotskog ekskluzivizma	.097	.046
Indeks političkog autoritarizma	.141	.002
Indeks seksualnog modernizma	.101	.010
Obrazovanje	.130	.016
Dohodak	-.115	.004
Percepcija korupcije	-.102	.007
R-kvadrirani	.085	
<i>Skala povjerenja u uniforme</i>	Beta	Sig.
Indeks autoritarnog etatizma	.287	.000
Indeks patriotskog ekskluzivizma	.237	.000
Indeks seksualnog modernizma	-.131	.000
Percepcija korupcije	-.146	.000
R-kvadrirani	.217	
<i>Skala povjerenja u EU</i>	Beta	Sig.
Indeks patriotskog ekskluzivizma	.160	.001
Indeks političkog autoritarizma	.095	.045
Indeks izolacionizma	-.137	.002
Indeks nacionalnog ponosa	.094	.021
Obrazovanje	.127	.022
Percepcija korupcije	-.117	.003
R-kvadrirani	.053	

Poredbena analiza dobivenih rezultata upućuje na nešto veći postotak objašnjenja varijance nego u 2004., no i sad smo daleko od objašnjenja varijacija u našim zavisnim varijablama. Objašnjen je relativno najveći postotak varijance povjerenja u “uniforme” (.217), a najmanje povjerenja u EU (.053).

Kao i 2004., socijalni položaj nimalo ili vrlo malo objašnjava varijaciju povjerenja u institucije. Niti jedan od indikatora socijalnog položaja nije značajan u objašnjavanju povjerenja u Vladu i povjerenja u medije. U povjerenju u EU, obrazovanje igra pozitivnu ulogu, oni s višim obrazovanjem pokazuju tendenciju većeg povjerenja u EU. Povjerenje u medije povezano je s dva ključna indikatora socijalnog položaja koji djeluju u suprotnom smjeru. Oni

s višim obrazovanjem više vjeruju medijima, a oni s višim dohotkom vjeruju im manje. Moramo upozoriti da se ovi indikatori socijalnog položaja ne pokazuju kao signifikantni u predikciji povjerenja u medije u 2004. Izgleda da je skok povjerenja u te institucije, koji smo ranije opisali, doveo do toga da ne samo vrijednosne orijentacije, nego i socijalni položaj na ranije opisan način počinju objašnjavati povjerenje u njih. Obrnuto, relativni pad povjerenja u uniforme doveo je do brisanja negativnog utjecaja zanimanja na povjerenje u odnosu na 2004. godinu.

Percepcija korumpiranosti (iako mjerena drugačije nego 2004.) pokazuje se konzistentno kao negativan prediktor povjerenja u institucije. Što se korupcija percipira proširenijom, povjerenje u institucije je manje. To vrijedi i za povjerenje u EU, na koje također negativno djeluje percepcija korupcije u hrvatskoj državi.

Vrijednosne orijentacije generalno upućuju na zaključak da tradicionalizam i konzervativizam povećavaju povjerenje u institucije, a modernističke orijentacije ga smanjuju. Specifičnosti koje se javljaju u 2010. godini niz su indeksa koji označavaju tradicionalističku i konzervativnu orijentaciju (indeks patriotskog ekskluzivizma, političkog autoritarizma, nacionalnog ponosa), koje su inače pozitivno povezane s povjerenjem u domaće institucije i ovdje se pojavljuju kao pozitivni prediktori. Indeks izolacionizma, što je bilo logično i očekivati, negativno je koreliran s povjerenjem u EU. Povjerenje u EU, koje je u 2004. više bilo povezano s modernističkom orijentacijom, sad je opće prihvaćanje i gubi svoj "ekskluzivni" modernistički karakter. Niz tradicionalističkih vrijednosnih orijentacija sad postaje povezan s povjerenjem u EU, za razliku od 2004. kada to nije bio slučaj. Također, obrazovanje postaje pozitivan prediktor povjerenja u Europu (ne smijemo zaboraviti da je obrazovanje negativno korelirano s tradicionalističkim orijentacijama). Proturječnosti se javljaju i u povjerenju u medije. S velikim skokom u povjerenju došlo je do zanimljive nove konstelacije faktora koji su povezani s tim povjerenjem. U 2004. imali smo pozitivnu povezanost političkog autoritarizma i negativnu povezanost općeg autoritarizma, a sad se pojavljuje pozitivna povezanost indeksa političkog autoritarizma (kao i političkog

ekskluzivizma) s povjerenjem u medije, ali i pozitivna povezanost skale modernizma.

Došlo je do određene promjene u povjerenju u uniforme. Pad povjerenja doveo je do smanjenja broja prediktivnih varijabli. Ostale su dvije vrijednosne orijentacije koje su pozitivno korelirane s povjerenjem u uniforme, a to su indeks autoritarnog etatizma i patriotskog ekskluzivizma. Indeks seksualnog modernizma negativno je koreliran, kao i percepcija korupcije.

Možemo zaključiti, premda je opći obrazac determinacije ostao isti, činjenica skoka ili pada povjerenja dovela je do nekih pomaka u determiniranosti. Pad povjerenja u uniforme i rast povjerenja u medije utjecali su na promjene strukture njihove determiniranosti. S jedne strane, relativni pad povjerenja u uniforme još je više izoštrio konzervativnu strukturu determinantnih faktora. S druge strane, porast povjerenja u medije doveo je do “miješanja” determiniranosti, a povjerenje u EU se proširilo i postalo manje modernističko. Percepcija korumpiranosti jasno ruši povjerenje u ostale institucije.

4. Zaključci

Iz prezentiranog možemo zaključiti kako povjerenje u institucije varira te je, u oba promatrana razdoblja, najviše u vojsku, crkvu i policiju. Povjerenje u Europsku uniju je na razini prosječnog povjerenja u domaće institucije. U tom smislu obrasci povjerenja u institucije ne pokazuju neka drastična odstupanja od povjerenja koje nalazimo u drugim europskim zemljama. Ne nalazimo tragova velikog entuzijazma i velikog povjerenja, ali ne možemo detektirati ni neko izraženo nepovjerenje. Faktorska nam struktura povjerenja pokazuje da se povjerenje strukturira u četiri osnovna faktora, od kojih povjerenje u Europsku uniju (zajedno s povjerenjem u UN) čini zaseban faktor.

Protivno očekivanju, povjerenje u institucije nije determinirano socijalnim položajem, ali je očito dio vrijednosne orijentacije. Visoko povjerenje u Europsku uniju dio je demokratsko-modernističkog

kompleksa u 2004., s tim da se ta modernistička dimenzija ublažava podizanjem povjerenja u 2010. Povjerenje u domaće institucije znatno je više determinirano konzervativno-tradicionalističkim kompleksom. Ljudi više skloni tradicionalizmu i konzervativizmu pokazuju tendenciju iskazivanja većeg povjerenja u domaće institucije.

U 2010. dolazi do znatnijih promjena u usporedbi s 2004. Iako se rang-lista bitno ne mijenja, jasno se vidi pad povjerenja u neke institucije i porast povjerenja u neke druge. Tako su najveći relativni gubitnici crkva, Vlada i Sabor, a najveći dobitnici mediji, i to u prvom redu tisak.

Literatura

- Anderson C. (1998.): When in doubt, use proxies. *Comparative Political Studies*. Vol. 31. 569–607.
- Baranović B. (2002.): Mladi u Hrvatskoj – između nacionalnog identiteta i europske integracije, u: Ilišin V., Radin F. (ur.): *Mladi uoči trećeg milenija*. Zagreb. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu/ Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži. 125–154.
- Coleman, J. S. (1988.): “Social Capital in the Creation of Human Capital.” *American Journal of Sociology* 94, No. 395.
- Družić G. (2005.): *Ekonomska politika i poduzetništvo*. HAZU. Zagreb.
- Freitag M. (2003.): Social Capital in (Dis)Similar Democracies: The Development of Generalized Trust in Japan and Switzerland. *Comparative Political Studies*. Vol. 36. 936–966.
- GfK Hrvatska-Omnibus 2006. Stavovi građana Hrvatske o EU, 2000.–2005., Zagreb: <http://www.mei.hr/default.asp?ru=136&sid=&akcija=&jezik=1>
- Grubiša D. (2005.) Politička aksiologija Europske unije; ciljevi i vrijednosti europske integracije, u: Ilišin V. (ur.): *Mladi Hrvatske i Europska integracija*. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu. Zagreb, 2005.
- Hudson J. (2006.): Institutional Trust and Subjective Well-Being across the EU. *Kyklos*. No. 1. Vol. 59. 43-62.
- Ilišin V. (2002.): Mladi i politika, u: Ilišin V., Radin F. (ur.): *Mladi uoči trećeg milenija*. Zagreb. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu/ Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži. 155–202.

- Inglehart Ronald (1997.): *Modernization and Postmodernization. Cultural, Political and Economic Change in 43 Societies*. Princeton University Press. Princeton. NJ.
- McLaren L. M. (2002.): Public Support for the EU: Cost/benefit analysis of perceived threat? *The Journal of Politics*. Vol. 2. Vol. 64. 551.–556.
- Mishler W. and R. Rose (2001.): What are the Origins of Political Trust? Testing Institutional and Cultural Theories in Post Communist Societies. *Comparative Political Studies*. Vol. 34. 30–62.
- Putnam, Robert (1995.): Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy* 6, 65–78.
- Putnam R. D. (2000.): *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Touchstone. New York.
- Putnam, R. and K. A. Gross (2002.): "Introduction". *Democracies in Flux, The Evolution of Social Capital in Contemporary Society*, edited by Robert Putnam, Oxford University Press.
- Office of the National Statistics, "Social Capital, A Review of the Literature." <http://www.statistics.gov.uk/socialcapital/2001>.
- Szczerbiak A (2001.): Polish public opinion: Explaining declining support for EU membership. *Journal of Common Market Studies*. No. 1. Vol. 39. 105–122.
- Sekulić D. (1997.): The Creation and Dissolution of the Multinational State. *Nations and Nationalism*. No. 2. Vol. 3. 165–179.
- Sekulić D. (2001.): Je li nacionalizam hrvatska sudbina? *Revija za sociologiju* No. 3–4. Vol. 32. 157–174.
- Sekulić D. (2005.): Structural Determinants of Nationalism in Croatia. Referat podnesen na 10. godišnjoj konferenciji Udruženja za proučavanje nacionalnosti. New York.
- Sekulić D., Šporer Ž. (2006.): European and Croatian Identity. Cognitive Mobilization or Latent Conflict. Referat podnesen na 11 godišnjoj konferenciji Udruženja za proučavanje nacionalnosti. New York.
- Šporer, Ž. (2004.): Knowledge Based Economy and Social Capital in Central and Eastern European Countries. *Eastern European Economies*. Vol. 42. No 6. pp 39–71.
- Stulhofer A. (2004.): Perception of Corruption and the Erosion of Social Capital in Croatia 1995–2003., *Politička misao*. No. 5. Vol. XLI. 77–86.
- Tucker J., Pacek A., Berinsky A. J. (2002.): Transitional winner and losers: Attitudes toward EU membership in post-communist countries. *American Journal of Political Science*. No. 3. Vol. 46. 557–571.

Dodatak

1. Formiranje skala vrijednosnih orijentacija iz sljedećih stavova – pitanja (2004.):

Skala egalitarizma (alpha=.793)

Razlike u plaćama u Hrvatskoj su prevelike.

Na Vladi je odgovornost da smanji razlike u plaćama između ljudi s velikim i malim primanjima.

Vlada bi trebala osigurati posao za sve koji ga žele.

Vlada bi svakome trebala garantirati minimalni životni standard.

Država bi trebala intervenirati u gospodarstvo radi smanjivanja nejednakosti i zaštite siromašnih i slabih.

Država bi trebala intervenirati u gospodarstvo radi zaštite privatnih poduzetnika, kapitalnih investicija i prevencije štrajkova.

Bilo bi ispravno da ljudi zarađuju dovoljno za pristojan život, bez obzira na to što rade.

Skala spolnog konzervativizma (alpha=.816)

Ako je u braku samo jedan supružnik zaposlen, prirodnije je da to bude muškarac.

Većina poslova u domaćinstvu po svojoj prirodi više odgovara ženama.

Dobro je da su žene i muškarci ravnopravni u braku, ali je najbolje da muškarac ima posljednju riječ.

Za ženu je prirodno da se bavi kućanskim poslovima, a za muškarca da radi izvan kuće.

Skala odobravanja privatizacije (alpha=.735)

Društveni napredak uvijek će počivati na privatnom vlasništvu.

Privatizacija funkcionira u teoriji, ali ne i u praksi.

Vlada ne bi trebala pokušati kontrolirati, regulirati ili se na bilo koji način miješati u privatne firme.

Bez privatizacije, poduzeća bi bila u još goroj situaciji nego što su sada.

Mnoge bi javne usluge bolje funkcionirale da su privatizirane.

Skala patriotizma (alpha=.770)

Opstanak nacije osnovni je zadatak svakog od nas.
Svatko ima sve što mu treba kad je zemlja jaka.
Narod bez vođe je kao čovjek bez glave.
Zajedničko nacionalno porijeklo uvjet je za slogu.

Skala demokratičnosti (alpha=.565)

Za razvoj demokracije nužni su neovisni mediji.
Neki intelektualci svojim mudrovanjem samo unose zbrku i pomutnju u narod.
Izjednačavanje plaća je nepravedno, jer ljudske sposobnosti nisu jednake.

Skala političkog autoritarizma (alpha=.695)

Potpuna sloboda govora omogućena u društvu danas, vodi u potpuno rasulo društva.
Sudstvo u krajnjoj liniji mora služiti onima koji su na vlasti.
Mediji bi trebali imati više razumijevanja za ljude koji su na vlasti.
Medije koji ne vode računa o nacionalnim interesima treba zabraniti.
Najbolje je kad državu i sudove kontrolira ista grupa ljudi.

Skala sindikalizma (alpha= .690)

Trebamo bolje i snažnije sindikate od onih koje sada imamo.
Bilo bi dobro da ponovo imamo neku vrstu radničkog sudjelovanja u upravljanju.
Štrajkom se radnici najbolje mogu izboriti za svoja prava.
Kada ne bi bilo sindikata, radnici bi bili potpuno nezaštićeni.
Poduzeća ne bi nikada povećala plaće da nema štrajka.

Procjena korumpiranosti (alpha= .838)

Ovdje je pitanje koliko sugrađana čini sljedeće i odgovor ima četiri stupnja, od 1 – gotovo nitko, pa do 4 – gotovo svi:
Zahtijeva od države naknadu ili povlastice na koje nema pravo.
Vara na porezu, ako ima mogućnosti za to.
Podmićuje za usluge, kako bi izbjegao plaćanje poreza.
Laže za svoje osobne interese.

Skala seksualnih normi (alpha=.684)

Abortus treba zakonom zabraniti.

Nije u redu da nevjerenčani parovi žive zajedno.

Rastavu braka treba zakonom zabraniti.

Homoseksualci nisu bolji od kriminalaca i treba ih najstrože kažnjavati.

Skala međunacionalnih odnosa (etnocentrizma) (alpha=.710)

Nacionalno mješoviti brakovi uvijek su nestabilniji od drugih.

Čovjek se može osjećati sasvim sigurnim samo kad živi u sredini gdje je većina pripadnika njegove nacije.

Među različitim nacijama se može ostvariti suradnja, ali ne i potpuno povjerenje.

Skala seksualnih normi II. (alpha=.620)

(Ovdje se ispitanik pita jesu li određene pojave ispravne ili pogrešne. Odgovori imaju četiri stupnja, od 1 – uvijek ispravno do 4 – uvijek pogrešno.)

Smatrate li da je ispravno ili pogrešno da muškarac i žena imaju spolni odnos prije braka?

Što mislite o udanoj/oženjenoj osobi koja održava seksualni odnos s nekom drugom osobom koja nije njen bračni partner?

Što mislite o seksualnom odnosu između dvije odrasle osobe istoga spola?

Što mislite o tome da žena pobaci ako postoji velika vjerojatnost da će se dijete roditi s nekom manom?

Što mislite o tome da žena pobaci ako se radi o obitelji s vrlo malim prihodima koja si ne može priuštiti još djece?

Ako je netko iz druge obitelji ubio člana Vaše obitelji, a zakon nije ništa učinio po tom pitanju, je li ispravno tražiti osobnu osvetu izvan zakona?

Skala modernizma (alpha=.583)

Radnici trebaju jake sindikate da zaštite uvjete rada i plaće.

Zakon treba poštovati bez obzira na sve.

Trebalo bi zabraniti političke stranke koje žele svrgnuti demokraciju.

Skala opće autoritarnosti (alpha=.310)

Na svijetu postoje dvije vrste ljudi, oni slabi i oni jaki.

Najvažnija stvar koju djeca moraju naučiti jest da slušaju svoje roditelje.

Nikad nije dobro da zaposlenici imaju pravo glasa u upravljanju tvrtkom.

Štrajkači su lijenčine i neradnici.

2. Formiranje skala 2010. iz sljedećih pitanja:

Skala autoritarnog etatizma (alpha=.886)

Briga o obitelji temeljna je zadaća svake države.

Svaki narod mora imati vlastitu državu.

Svima nama potrebna je snažna država.

Glavna zadaća države je osiguranje reda.

Prošlost našeg naroda za svakog Hrvata mora biti svetinja.

Višestranački sustav garantira izražavanje interesa svih društvenih grupa.

Bez vođe svaki je narod kao čovjek bez glave.

Postizanje socijalne pravde cilj je svake države.

Svaki pedalj naše zemlje mora nam biti svetinja.

Skala rodnog autoritarizma (alpha=.838)

Ako je u braku samo jedan supružnik zaposlen, prirodnije je da to bude muškarac.

Većina poslova u domaćinstvu po svojoj prirodi više odgovara ženama.

Nacionalno mješoviti brakovi moraju biti nestabilniji od drugih.

Dobro je da u braku postoji jednakost između muža i žene, ali je bolje da muž ima posljednju riječ.

Muškarcima su bliskije javne, a ženama privatne aktivnosti.

Interesi kolektiva uvijek moraju biti važniji od interesa pojedinca.

Potpuna sloboda govora vodi danas u dezorganizaciju društva.

Odgovaj djece je prije majčina nego očeva dužnost.

Svoje pretpostavljene treba slušati čak i kada nisu u pravu.

Sve u svemu, obiteljski život pati kad žena radi puno radno vrijeme.

Kad žena zarađuje više od muža, to je gotovo siguran izvor problema.

Skala autoritarnog nacionalnog tradicionalizma (alpha=.783)

Među nacijama se može ostvariti suradnja, ali ne i potpuno povjerenje.

Dvije su glavne vrste ljudi na svijetu, jaki i slabi.

Najvažnije je za djecu učiti ih poslušnosti roditeljima.

Zajedničko porijeklo našeg naroda temelj je našeg povjerenja.

U strance ne smijemo imati previše povjerenja.

Narod koji ne njeguje svoju tradiciju zaslužuje da propadne.

Skala patriotskog ekskluzivizma (alpha=.753)

Nakon stoljetne eksploatacije konačno imamo priliku živjeti kao bogat narod.

Boreći se za svoju državu kao narod smo izborili i svoje dostojanstvo.

Radije sam stanovnik Hrvatske nego bilo koje druge zemlje na svijetu.

Svijet bi bio bolji kad bi ljudi iz drugih zemalja bili više kao Hrvati.

Ljudi trebaju podržavati vlastitu zemlju i kada je ona u krivu.

Skala u pogledu seksualnih odnosa (alpha=.598)

Homoseksualci nisu bolji od kriminalaca i treba ih najstrože kažnjavati (negativni *loading*).

U redu je da par živi zajedno, a da se ne namjerava vjenčati.

Razvod je obično najbolje rješenje kad par ne može riješiti probleme u braku.

Pobačaj treba zakonom zabraniti (negativni *loading*).

Ljudi trebaju stvoriti vlastite standarde o dobru i zlu, a manje pažnje trebaju posvećivati *Bibliji* i starim, tradicionalnim oblicima morala.

Homoseksualci koji su u dugotrajnoj vezi trebaju imati pravo sklopiti brak.

Skala izolacionizma (alpha=.632)

Hrvatska bi trebala slijediti vlastite interese, čak i kad to vodi sukobu s drugim narodima.

Strancima ne bi trebalo dopustiti kupovanje zemljišta u Hrvatskoj.

Velike međunarodne kompanije čine sve veću štetu lokalnim tvrtkama u Hrvatskoj.

Skala političkog autoritarizma (alpha=.596)

Sudstvo u krajnjoj liniji mora služiti vlasti.

Čovjek se može osjećati sigurnim samo kad živi u sredini gdje je većina pripadnika njegovog naroda.

Skala ugroženosti iz svijeta (alpha=.624)

Sve veća izloženost stranim filmovima, glazbi i literaturi štetna je za našu nacionalnu i lokalnu kulturu.

Međunarodne organizacije oduzimaju Hrvatskoj previše vlasti.

Skala privatnovlasničke orijentacije (alpha=.592)

Društveni napredak uvijek će počivati na privatnom vlasništvu.

Samo privatna poljoprivredna proizvodnja omogućuje bolju snabdjevenost.

Što se država manje miješa u privredu, privreda će biti uspješnija.

Skala nacionalnog ne-ponosa (alpha=.699)

Postoje neke stvari u Hrvatskoj zbog kojih se sramim što sam njezin građanin.

Često sam manje ponosan na Hrvatsku nego što bih volio biti.

Percepcija korumpiranosti

Ona se ispitivala jednim pitanjem koje je glasilo: Što mislite, koliko su primanje mita i korupcije rašireni u ovoj zemlji, među osobama koje rade u državnim službama.

Gotovo nitko od njih nije uključen.

Samo nekolicina ih je u to uključena.

Većina ih je u to uključena.

Gotovo većina ih je u to uključena.

3. Formiranje skala socio-demografsko-ekonomskog statusa:

Položaj u zanimanju (ljestvice su jednake i u 2004. i u 2010.):

1= poljoprivrednik

2= NKV, PKV radnici

- 3= KV, VKV radnici, nadglednici
- 4= samozaposleni
- 5= službenici i tehničari
- 6= stručnjaci
- 7= *manageri*, poduzetnici, političari

Obrazovanje (ljestvice su jednake i u 2004. i 2010.)

- 1= osnovna škola i manje
- 2= srednja strukovna trogodišnja škola
- 3= gimnazija i četverogodišnje srednje škole
- 4= viša škola
- 5= visoko obrazovanje

Mjesto boravka (ljestvice jednake i u 2004. i 2010.)

- 1= obiteljska farma, zaselak
- 2= selo s manje od 200 stanovnika
- 3= selo 200–999 stanovnika
- 4= mali grad 1000–9.999 stanovnika
- 5= manji grad 10.000–49.999 stanovnika
- 6= grad srednje veličine 50.000–99.999 stanovnika
- 7= veliki grad sa 100.000 i više stanovnika
- 8= glavni grad

Prihodi

2004.: Varijabla u 17 kategorija od 0 kuna prihoda domaćinstva u prošlom mjesecu do više od 15.000 kn.

2010.: Razredi od po 3.000 kuna od najnižeg od 0 do 3.000 kuna, a najviši preko 15.000 kuna.